

Harald Eidheim: *Az etnikai identitás mint társadalmi bélyeg*¹

Sok kutatót - s ezen belül is különösen sok kulturális antropológust - foglalkoztatott már etnikai csoportok kulturális egységként való meghatározásának, etnikai határok megrajzolásának a problémája. A kulturális és más „objektív” vonások elterjedését általában mindig is empirikus evidenciaként kezelték, amelyre aztán megközelítéseiket építették. Efféle adatok elemzése elláthat minket statisztikai és egyéb elterjedési mutatókkal (amennyiben egyformán értelmezzük az egyes jellemzőket), és megmutathatja, hogy a vonás gyakorisága milyen korrelációban áll a nevezett csoporttal. Ha egy etnikai csoport mégsem fedi teljesen a megállapított sajátos gazdasági formát, vagy nem rendelkezik szilárd politikai rendszerrel, akkor valószínűleg átmeneti zónával van dolgunk, azaz ilyenkor nem tudjuk pontosan meghúzni az etnikai határt. Maguknak az ott élő embereknek szemmel láthatólag még olyan térségekben sem okoz nehézséget az etnikai hovatartozás megállapítása, ahol nagyfokú „homogenitást” (vagy inkább objektív vonások inszignifikáns elterjedését) állapíthatjuk meg. Mégis kimutathatóak az etnikai elkülönülésnek bizonyos jelei mindenekelőtt az ott lakók gondolkodásában, valamint az emberek egymás közti általános viszonyában. (Nadel 1947, Garvin 1958, Moerman 1965)

Ez előrevetíti az etnikai diverzió társadalmi értelmezésének és kezelésének általános problémáját.

Az etnikai határok társadalmi szerveződésének elemzéséhez szükségünk van egy viszonyító „koordinátarendszerre”, amelyben el tudjuk helyezni azokat az objektív jelenségeket, amelyeket egy kissé bizonytalan meghatározással „vonások”-nak nevezünk, s amelyek - fogalmaink szerint - kapcsolatba hozhatók egy bizonyos nyelvvel is. Ilyen elemzések alapfeltevése, hogy az etnikai csoportok egyben társadalmi kategóriák is, ami alapot nyújt ahhoz is, hogy bizonyos státust tulajdonítsunk nekik; következésképpen az interetnikus kapcsolatok is ezeknek megfelelően szerveződnek. Dolgozatomban egy olyan helyzetet mutatok be, amikor az etnikai státusz (vagy identitás) bizonyos értelemben törvénytelen, ezért nem jut kifejezésre az intézményesült interetnikus viselkedésmódban. Mindemellett azonban határozott jelentéssel bír a társadalmi szerepválasztásban, az elementáris társas kapcsolatoktól az interetnikus viszonyokig.

Kutatásaim helyszíne a norvégiai Finnmark észak-nyugati részének norvégok valamint part menti lappok által vegyesen lakott területe. Ezen a fjordok és keskeny öblök által szabdalts vidéken feltűnő módon hiányoznak az etnikumokat élesen elválasztó „kulturális jegyek”, ugyanakkor a „lappság” és a „norvégság” címkéi közösségekhez, családokhoz, sőt egyénekhez csatoltak, és mindennapos használatban vannak. Ilyen címkék állandó, mégsem nyilvános használata azt jelzi, hogy az etnikai identitás kiemelt jelentőséggel bír a hasonló és eltérő identitással rendelkező egyének kapcsolataiban. Ez az identitással összefüggő jelnyelv gazdag és végtelenül finoman tagolt. Magam csupán nagy vonalakban tudtam elemezni ezeket a jeleket és ezek meghatározó mutatóit, közülük mégis nagyon kevés volt értelmezhető mint az etnikai eredet jellemző vonása, talán egyedül az emberek anyanyelve közt fennálló kettősség (lapp és norvég). A jelnyelv éppen ezért csak helyi társadalmi összefüggéseinek ismeretében magyarázható: ezzel az általános viselkedésmód értékelése és értelmezése irányába fordulunk, amely olyan területeken jut kifejezésre, mint pl. a magabiztosság, az udvariasság vagy a tisztaság.

---

¹ Eredeti kiadás: *H. Eidheim: When Ethnic Identity is a Social Stigma – Fredrik Barth: Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Cultural Difference. 1969. Oslo. Univeritetsforlaget (pp. 39-57.)* valamint: *H. Eidheim: Aspects of the Lappish Minority Situation. Univesitetsforlaget. Oslo 1971.* Megjegyzendő, hogy a cikk az 1960-as évek végi állapotot tükrözi, csupán kuriozitása miatt közöljük, tehát a jelenlegi helyzetet illetően legfeljebb viszonyítási pontként szolgálhat. *(A fordító megjegyzése.)*

Az etnikai hovatartozás miatti megbélyegzettség lehetetlen helyzete közepette a part menti lapp népesség tulajdonképpen azon igyekszik, hogy a norvég társadalom teljes jogú tagjának tekinthesse magát. Ennek a státusznak az elérése érdekében általában olyan módszereket kell kifejleszteniük, amelyekkel elkerülhetik vagy tolerálhatják a helyi norvég lakosság szankcióit. A következőkben remélem sikerül bemutatnom, hogy a viselkedésformák, amelyek efféle kényszer alatt mindennapos helyzetekben lejátszódnak, interakciók jól körülhatárolható szféráiban szerveződnek, s ezek vezérlik illetve fejezik ki a kétféle identitás lényegét. Ezen interakciók szférája - akárcsak maga az identitás – magukon a mindennapi interakciókon keresztül jutnak napvilágra, hiszen az identitással kapcsolatos benyomások kezelése állandó viszonyban van a cselekvővel.

Forduljunk most konkrétabban Finnmark felé, és nézzük meg az etnikumok helyzetét Norvégia legészakibb tartományában.

A szárazföld belső területeinek járásaiban (norvégul *kommuner*), amelyek a lapp kultúra legerősebb bástyái Norvégiában a lapp nyelvű lakosság 80-90%-os többséget alkot. A norvégok különféle hivatalokban valamint a szociális szolgáltató szektorban tevékenykednek. Ezen norvégok egy része kétnyelvű, ahogy a lappok is általában. A lakosság 15%-a, több mint 8 ezer fő réntartó lapp, akik állandó szállásaikon laknak, míg csordájuk a téli legelőn, a külterületeken tanyázik. Többségük azonban elhagyja a vidéket, amidőn nyáron az északi-tengeri partvidéket vagy a szigeteket járják. A tartományban a réntartásból élők száma valamivel 100 ezer fő felett van. A lappok legnagyobb zöme tejgazdálkodásból él, emellett kiegészítésképpen folyók és tavak mentén halászatnak, valamint bogyókat gyűjtögetnek. Elenyésző számban dolgoznak a szociális- és közhivatalokban, közlekedésben, építkezéseken, stb.

A belső területekről a fjordok és a partvidék települései felé haladva az etnikai arányok megfordulnak. Egyes településeken lapp nyelvű lakosság ki sem mutatható, míg máshol elérheti a 20-25%-ot. (Kivételt jelent két, fjord menti település, ahol arányuk 50-50%.) Mind a lappok, mind a norvégok a farmgazdálkodást halászzal egészítik ki, s ennek kivitelezésében, ökológiai adaptációjában semmi különbség nincs a két etnikum között. Némi térbeli tendenciózus különbség mégis felfedezhető: A partvidék városkaiban és halászfalvaiban teljesen a norvégok dominálnak. A fjordok vidékén, és különösen a nyugati részeken, ami minket itt különösen érint, a lappság látható kulturális jegyei, amelyek pl. a belső területeken oly jellemzőek az őslakosság körében (réntartás, nomadizálás, népviselet, a lapp nyelv nyilvános használata), itt hiányoznak, vagy eléggé megbízhatatlanok, ami az egyén hovatartozásának megítélését illeti.² Az emberek halászatból és háztáji gazdálkodásból élnek ugyanúgy, mint a Norvégia északi-tengeri partvidéke mentén. A ruházkodás, étkezési szokások, házépítés és berendezés, a társadalmi intézmények legtöbb formája, elképzelések és értékrend olyannyira egyforma az egész vidéken, hogy csak triviális különbségek fedezhetőek fel az egyes települések között. Röviden: a külső szemlélő számára, aki alkalmi, rövid látogatást tesz ezen a vidéken az etnikai differenciálódás semmi jelét sem fogja látni, nem beszélve az etnikai határról.

Terepmunkám során nekem is ez volt az első benyomásom. Természetesen tudtam, hogy a lapp terület szélén vagyok, de érzékszerveim azt súgták, hogy egy fjord menti norvég községben tartózkodom. Mindaddig, amíg meg nem tanultam olvasni a közösségbe történő szocializációm napi eseményeiből, amíg képessé nem váltam az etnikai elkülönülés helyi viszonyainak érzékelésére. Ezért most venném a bátorságot, és áttekintnék néhány olyan, véleményem szerint fontos kezdeti mozzanatot, amikor is e folyamat során, önön vakságom miatt mentem el minden bizonytalanságnyomozó emlékmű jelenségek mellett.

---

² Néhány helyen, mint pl. azon a fjord menti településen, ahol terepmunkám során magam is többnyire tartózkodtam, mégiscsak megfigyelhető bizonyos koncentrációja annak, amit jelenleg a lapp fizikai típus jellemzőjeként értelmezhetünk.

Kezdetben úgy tekintettek rám, mint valami norvég turistára, talán egy kissé szokatlan fajtára, mert hogy vadidegenek rendkívül ritka esetben látogatnak ide, pláne ha nincsenek határozott és megszokott feladattal ellátva. Olyan személy voltam, akinek a közösség tagjai igyekeztek bizonygatni és erősíteni norvég voltukat. Mindent megtettek, hogy megmutassák, mennyire értenek a modern halászat, mezőgazdálkodáshoz, valamint olyan helyi közösségi eseményekről meséltek, amelyekről úgy vélték, hogy érdemben alátámasztják norvégságukat. Hangsúlyozták, hogy sokat utaztak, és hogy jól ismerik Norvégia egyéb részeit, s nem mulasztották el megemlíteni, hogy a településről egyesek olyan messzire telepedtek le, mint Oslo, Németország, Alaszka vagy Ausztrália. Ezen kívül hosszasan dicsérték házuk és háztartásuk magas minőségét, s istállóik színvonalát összemérték azzal, amit 1944/45-ös kitelepítésük folyamán láttak jóval délebbre. (A területet a németek 1944-ben felégették, a lakosságot evakuálták, de a településeket a háború után egy állami segélyprogram keretében újjáépítették, s a lakosságot visszatelepítették.) A háziasszonyok büszkék voltak jól felszerelt konyháikra. Olyan tisztaság uralkodott náluk, hogy az már-már túlzásnak tűnt, és órákon át szórakoztattak korszerű és kiváló háztartásvezetési szokásaikkal. (A helyi norvég közvélemény szerint a tisztatlanság a lappok egyik hiányossága.)

Mindezt a helyi norvég nyelvjárásban mondták el, amit mindnyájan viszonylag jól beszéltek, tökéletesen azonban csak alig néhányan – ha egyáltalán valaki. A lapp nyelv struktúrája, bizonyos fokig, úgy tűnt, hatással van a beszédükre, s ez enyhén tört norvégot eredményezett náluk. Ez a jelenség a község azon háztartásaira is igaz volt, ahol már elhagyták a lapp nyelvet (lásd később).

A fentebb említett néhány beszélgetéstéma különös fontos volt a helybeliek számára. Ezek egyszerű, átlagos norvég beszélgetések során is hagyományos témák, és szociológiailag nem tekinthetők mérvadóknak. Mégis ezeknek a témáknak az ismétlődő felvetése, kombinálva azzal a ténnyel, hogy a népesség etnikai differenciáltságára vonatkozó témákat szemmel láthatóan kerültk, ténylegesen elvezettek oda, hogy az identitás megjelenítése folyamatának élő részeként tekintsem őket (vö. Goffman 1959). Ez még nyilvánvalóbbá vált számomra akkor, amikor a közösségbe való szocializációm következő fázisába lépett.

Fokozatosan hangsúlyozni kezdtem a lappok iránti érdeklődésemet, és óvatosan, de egyre konkrétan bemutatam tanulmányaimat, és előadtam a könyvekből vett tudásomat erről a területről. Ezzel alapvetően megváltozott a rólam alkotott képük, s ha lehet még inkább különnek kezdtek tartani. Mondanom sem kell, hogy érdeklődésem és kérdéseim a közösség legnagyobb részét feszélyezte. A fiatalok közül sokan hetekig elkerültek, s amikor küldetésemről rémhírek és pletykák terjedtek el, kellemetlen detektívnek néztek. Mások, láthatóan a középkorúak közül, bizalmukba fogadtak. Úgy vélekedtek rólam a lappok mint valakiről, aki érzésük szerint nem áll hozzájuk ellenségesen, ezen túlmenően hasznos információforrásnak is tekintettek a szélesebb világról. (Természetesen más antropológusoknak is voltak hasonló tereptapasztalataik.) Lassanként elfogadható idegenként kezdtek rám tekinteni, mint aki nem akar nemzetiségi viszályokat szítani, s az emberek fesztelenebbek lettek a velem való kapcsolatban. Egyre kevésbé csináltak titkot abból, hogy mindennapi életükben szokás szerint lapp nyelven beszélnek, és amikor rájöttek, hogy egy egyszerűbb lapp nyelvű beszélgetésben magam is részt tudok venni, akkor olyan kapcsolatot teremtettünk, melyben nemzetiségi viszonyokat érintő kérdéseimet nyíltabban és egyenesebben tehettem fel, mint azelőtt. A beszélgetések témái, melyek szocializációm kezdeti szakaszában általánosak voltak, fokozatosan átalakultak s megvilágították a dolgok hátterét. Mindazonáltal, különálló háztartásokon és 3-4 fős kis csoportokon kívül sohasem sikerült az embereket rávennem arra, hogy erről a témáról nyíltan beszéljünk. Nyilvános találkozásokon, mint például 10-15 fős partikon, a szatócsbolt előtt vagy a kikötőben várakozó kis csoportok körében kevés siker kísérte próbálkozásaimat.

Röviden összefoglalva elmondhatom, hogy terepmunkám első, puhatolódzó fázisában, amikor is eljutottam a szomszédos településekre, beleértve a járás adminisztratív központját is, végül levonhattam néhány következtetést az emberek viselkedése alapján, annak ellenére, hogy akkor még csak egy közönséges norvégnak tekintettek.

Ezek a következtetések a következők voltak:

1. Egy helyi körzetben az emberek nagyon jól ismerik egymást, és kölcsönösen tisztában vannak azzal, hogy kik a lappok és kik a norvégok (*finn* kontra *dáza*, amelyek címkék a norvégnak, illetve a lappnak).

Ez persze tényleg csak a helyi körzetekben igaz, ami azt a területet jelenti, amelyben az egyes emberek személy szerint is jól ismerik egymást, egymás lakhelyét, örökségét, cselekedeteit és személyes hajlamait, mely kapcsolatnak az állandó interakciók és a kommunikáció az alapja. Ilyen módon a területet egy fix központtal kell elképzelnünk, amely fix pont eben az esetben az a fjord közösség, amelyre terepmunkám során összpontosítottam. A területnek ilyen meghatározás mellett látszólag nincs konkrét határa; személyes információk koncentrációját jeleníti meg. A jelen konkrét esetben egy 30-50 km-es körzetben szórványosan elhelyezkedő apró települések halmazáról van szó, mely településeken a lakosság egy-két háztartásnyitól százig, vagy annál is több lélekig terjed, s ahol köztudottan vegyesen élnek lappok és norvégok, különböző megoszlásban. Az a fjord közösség, amelyben dolgoztam a lappok által leginkább lakott települések egyike volt, csupán 6 ember volt a 150 közül, aki norvégnak számított. Az adminisztratív központjában is csupán 20 norvég jutott 300 lappra, holott a járásban itt éltek a legnagyobb számban norvégok.

2. Ebben a fjord közösségben a lapp volt a háztartás nyelve az ötven-egynéhány közül kb. negyvenben. Mind a tízben, ahol a norvégot használták, legalább egy személy beszélt lappul, és azt használta is társas érintkezései során. A családi közösségen kívül a lapp volt a kommunikáció nyelve egy szélesebb körben is, de a nyelvi viselkedés alapján a lapp amolyan titkos nyelvnek vagy kódnak tekinthető, és csak olyan helyzetekben használható, amikor megbízhatóan lapp identitású egyének vannak jelen.

Ezen tények birtokában, melyek világosan jelezték, hogy a lapp identitás kérdése egy általánosabb problémakört érint, belekezdhettem egy szelektívabb adatgyűjtésbe, annál is inkább, mert realizáltam, hogy a közösségi tér igéretes megfigyelési keretet fog tudni nyújtani.

Nem okozott meglepetést, hogy a fjordban élő legjobb lapp barátaim ettől fogva elkezdtek közelebb engedni identitási dilemmájukhoz. Ez gyakran egy vallomás formájában nyilvánult meg arról, hogy mindazonáltal ők egyfajta lappok. Szüleik, nagyszüleik tőzegkunyhókban laktak, közülük néhányan még az 1930-as években is. Abban az időben még sokan lapp ruhákat hordtak, és a lapp lábbeli a második világháborúig általános viselet volt. Zaklatták őket azzal, hogy nem tudnak tökéletesen norvégul, az elbizakodott és arrogáns norvégokkal folytatott interakcióik során gyakran voltak kitéve bosszantásoknak és gúnyolódásoknak ilyen vagy olyan okból. Még azzal is meggyanúsították őket, hogy alacsony életszínvonaluk és ipari gyakorlatuk hiánya alsóbbrendű faji eredetükre vezethető vissza.³ „A lappok buták kell, hogy legyenek”, mondogatták. Bizonyára azt hitték, hogy az átlagos norvég ezen a véleményen van róluk. Az a siralmas kép, amelyet önmagukról megfogalmaztak, minden részletében a helyi norvégok által alkotott lapp megbélyegzés reflexiója volt.

---

³ És voltak még más titkaik is, melyeket most már elárultak nekem: ragaszkodtak lappnak tekintett edényeikhez, néhány idősebb ember jobban szeretett kézzel enni, és ez utóbbiak közül hárman –négyen lapp mokaszint hordtak (de csak odahaza). A legtöbb ember pénzérméket és amuletteket rakott új háza alapjába, és varázsigéket szoktak mormolni, amikor Újév után először kivetik a hálót, vagy amikor az első zsákmányt levágják, stb.

Úgy tűnt, ez a dilemma leginkább 16-17 és 50 év közötti korosztályokban fejlődött ki az emberekben, s ahol a jelenség a legerősebb, egy pszichiáter valószínűleg azt mondaná, hogy a lakosságnak ez a része identitás-neurózisban szenved.

A vendégkapcsolatokról szóló cikkemben ecseteltem hogyan viselkednek az emberek ebben a fjordban a nomád lappokkal szemben. Kimutattam, hogy kapcsolataikban saját szokásaikat preferálják, szép, új, kényelmes házaikkal, tisztaságszeretettel és megfelelő norvég nyelvtudásukkal a fjordlakók nagyon hivalkodóan norvég identitás szerint cselekszenek. Ugyanakkor, világosan látható, hogy azon emberekkel való kapcsolatuk, akiket ők maguk *dázáknak* (norvégoknak) minősítenek, helyzetükből adóan egy egész másfajta beállítást mutat.

Nagy általánosságban azt lehet mondani, hogy dilemmájuk alapja az, hogy az imponáló anyagi és szociális javak elérése érdekében, valamint a társadalmi javakban való osztozkodás érdekében el kell, hogy feledjenek, vagy le kell, hogy vetközzenek bizonyos jellegzetességeket, amelyeket a norvégok a lappság jegyeinek tartanak.

Ezt bizonyos helyi ökológiai és társadalmi sajátosságok háttérének ismeretében lehet megérteni. A helyi források, a termőföldek mennyisége, és a helyi halászati terület nagyon korlátozott, szinte semmi lehetőséget nem ad a termelési skála bővítésére vagy növelésére. Az egyes háztartások költségvetésén felül (kivéve a helyi szatócsbolt tulajdonosának vagyonát) nem létezik egyéb tőke, és semmiféle egyesületi vagy együttműködési forma sem ereszett gyökereket, amely elősegíthetné a szociális differenciálódást a környező közösségekben.⁴

Csak nagyon kevés család tud vagy akar kizárólag a szomszédság és a rokonság, vagy a helyi halászat és kis mezőgazdasági vállalkozások korlátai között élni (egy-két tehénnel, vagy 4-6 juhval). Az önmegvalósítás széles köre ezért csak pályaválasztás útján, de legalábbis időszakos bérmunka vállalásával lehetséges, a fjord közösségen kívül, olyan körülmények között, ahol a norvégok a társadalmi partnerek, és ahol az ő birtokukban vagy irányításukban van a formális vagy az informális hatalom.

Eltekintve egy-egy nomád csoport tagjaival fenntartott vendégkapcsolatuktól, a fjordlakók közössége nem tart fenn kapcsolatot a belső területeken élő lappokkal. Soha nem járnak oda, és teljesen közömbösek a lappok kisebbségi problémáival kapcsolatban, amely a médiában megjelennek, és kívül állnak a lapp mozgalom befolyásán is, amely az etnikai *esprit de corps* konszolidációján és népszerűsítésén fáradozik. Orientációjuk és társadalmi törekvéseik egy olyan területre korlátozódnak, ahol a szereplők norvég identitásúak, vagy pedig ugyanolyan lehetőségek birtokában vannak, mint ők maguk.

Az eddigiek azt mutatják, hogy a kölcsönhatás itt három, egymástól jól elkülöníthető társadalmi szférában megy végbe, név szerint (1) egy közszférában, (2) egy zárt lapp szférában, és (3) egy zárt norvég szférában. Ezek mindegyike kapcsolatban áll bizonyos jellegzetes szabályokkal, kódokkal, témákkal, értékekkel, valamint a résztvevő szereplők nemzetiségének kombinációjával. Ezek a szférák általánosított formáikban közelítenek egymáshoz, mint egy etnikai örökség szervezeti eredménye ebben a sajátos kettős kapcsolatban. A helyzetet illetően azonban az egyik vagy másik szférához tartozó viselkedési mód függ bizonyos meghatározható körülményektől vagy a lehetséges szituációktól is.

Ott van először is az interakciók közszférája a fjord közösségen belül. Az ebbe a szférába tartozó találkozások és események legtöbbször a helyi norvégok vesznek részt. Ezek ritkábban nagy ünnepek mint esküvők, temetések, keresztelők; többnyire viszont

---

⁴ Időszakonként történtek kísérletek különböző helyi nemzetiségi szövetségek létrehozására és fenntartására a század elejétől fogva, melyeket általában tanítók vagy más *dázák* propagáltak. Ezek a próbálkozások azonban rövid életűeknek bizonyultak. Ez ellentétben áll a Robert Paine által egy másik part ment lapp fjordról bemutatott anyaggal (vö. Paine 1963, 1965).

mindennapi rutin találkozások a településen belül. Minden, a helyi népiskolában formálisan megszervezett tevékenység is ide tartozik. Ezért nem okoz meglepetést, hogy az iskolán kívüli napi találkozások nagy része, amikor gyerekek és fiatalok vannak együtt, szintén ilyen közösségi túlszínezettséggel megy végbe: norvég nyelven beszélnek, a témák és az értékrendek pedig a közsféra szerintiék.⁵

A fjord közösségben élő emberek úgy gondolják, hogy „szükséges”, és ezért „helyes”, hogy gyermekeikkel norvég nyelven beszéljenek. „Nem szabad, hogy olyan bénák legyenek, mint mi voltunk”, mondják. Még ha nincs is jelen norvég nemzetiségű ember (a kereskedő egy helyi lapp) az emberek úgy tekintik, hogy a szituáció nyilvánosnak nevezhető. A kereskedő maga kétségtelenül egy hangadó, s ha valaki véletlenül lappul kérdez tőle valamit, nyersen válaszol norvég nyelven.

Mint már említettem, a hivatalos nyelv ebben az interakciós közszférában a helyi norvég dialektus. A témák, melyek körül ezek az interakciók koncentrálnak a házimunka és a mindennapi élet problémái a fjord közösségen belül és azon kívül, emellett az értékrend olyan, amely illeszkedik az észak-norvég partvidéki kultúrába.

Ha valaki ideiglenesen a fjordon kívül tartózkodik, akkor a norvégokkal szemben hasonló módon viselkedik, mint odahaza a közszférában. A helybéliek, legyenek azok norvégok vagy lappok, viselkedésükkel ennek a szférának a nyelvi formáját mutatják be, és amint az előbbiekben leírtam, megpróbálták engem is ezekkel a konvenciókkal korlátozni mindaddig, amíg idegennek tekintettek.

A közszférát természetesen azon társadalmi jellemzők vagy viselkedési formák vonatkozásában is meg kell vizsgálni, amelyek azon kívül zajlanak. Ez a viselkedésmód elsősorban a lapp nyelv használata, másodsorban a témák, a sztorik, valamint az etnikai kettősség egyéb lehetséges mutatói, melyek úgy tekinthetők, mint a lapp identitás prezentálása. Egy norvég számára a maga norvégként való bemutatása vagy az etnikai kettősségre való figyelemfelhívása kevésbé szokatlan és némileg törvényszerűbb, mint egy lapp hasonló viselkedése, mialatt társasági helyzetekben magától értetődő az ő szerepvállalása is, és párhuzamba hozható a norvégosító törekvésekkel. Hadd hozzak most néhány példát a továbbiakban illusztrálás céljából.

Per egy lapp férfi a fjord közösségből, aki tagja a járás iskolabizottságnak, mely bizottság rendszeresen ülésezik a járás adminisztratív központjában. Ezeken az üléseken azonban soha nem száll síkra egy lapp központú népiskola létrehozásáért. A helyi gőzös fedélzetén utazva sem említi soha útítársainak, hogy az állam a peremterületek gazdasági felzárkóztatására indított programjában újból megfeledezett a part menti lappokról.

Akkor miért elfogadott tény, hogy Per egy *lapp*? Hogy erre a kérdésre válaszolni tudjunk, el kell jutnunk azon jelek tünetegyütteséhez, amit a norvégok keresnek. Ezek a jelek vagy képek nagyon hasonló árnyalatúak ahhoz a megbélyegzés (stigma) kifejezéshez, amelyet Goffman használt (vö. Goffman 1963). Nagyon nagy számú jel létezik, és ezek egyenlőtlenül oszlanak meg az egyedek között. Per esetében felsorolhatunk néhányat a legfontosabbak közül: (1) Ő egy bizonyos közösségből származik, amelyet a norvégok egy bizonyos névvel illetnek, ami a keresztnévnek egy enyhén elcsavart változata, amitől az egy ferde, derogáns élet kap. Mondhatjuk azt is, hogy gúnynevük által a lapp személyek kapcsolatba hozhatók bizonyos földrajzi területekkel. (2) Jellegzetes ún. lapp arcvonása van. (3) Enyhén tört norvégsággal beszél. (4) Ritkán játszik aktív szerepet az iskolabizottsági üléseken. (5)

---

⁵ Az iskola kizárólag azokat a kommunikációs értékeket célozza meg, amelyek egy idealizált norvég társaságban jelenleg élnek, és generációkon keresztül az volt a ki nem mondott (bár időnként leplezetlenül ki is fejezett) célja, hogy elnorvégosítsa a lapp közösségeket (Dahl 1957). A norvég tanítók és az a kevés számú norvég, aki benősült a közösségbe, mindig felvállalta a norvégosítás ügynökének szerepét, azaz ők határozták meg a közösségi szféra viselkedési mintáját.

Gyakrabban hiányzik ezekről az értekezletekről, mint a többi tag, és soha nem delegál maga helyett senkit. (6) „Kiszúr magával” olyan értelemben, hogy még az adminisztratív központban is rendszeresen látogat egy lappnak tekintett családot.⁶

Per és még néhányan a környékről az iskolabizottsági üléseket a norvégokkal való konfrontációnak értékelik. Egy átlagos norvég halász és a tanfelügyelő, akik sok szempontból különböznek, egy másik, alapvető értelemben mégis egy kategóriába tartozó emberek. Per úgy gondolja, hogy ezek nála jobban ismerik az alkalmazható viselkedési formákat és az effektív cselekvési módokat, és ténylegesen jobban uralják a hivatalos nyelvet. Ők jogos identitásuk birtokában vannak, ami hatalommal rendelkező kezdeményezőkké teszi őket, míg ő maga pedig csupán valamiféle alárendelt idegen szerepét tölti be.

Az eddig mondottak alapján felvázolhatjuk a közszférában zajló interakciók néhány jellegzetes vonását. A legszembeütőbb ezek között az a tény, hogy ezek az interakciók mindegyike a domináns norvég népesség létesítményeiben és intézményeiben megy végbe. Az azonban eltúlzott axióma, miszerint a helyi lakosság két etnikai kategóriából áll – lappokból és norvégokból. Mivel a lapp identitás nyilvános megjelenítése nem jelent alternatívát, ebből következik, hogy ebben a szférában nincs olyan intézményesített interakció, amelyben a „lapp” státusz elfogadható szerepkörnek számít, azaz a lappság és a norvégság nem minősül komplementer, azaz kiegészítő státusznak. Az a tény tartja fenn az identitás kettősségének axiómáját, hogy az itt lakó emberek képesek egymást e két kategória alapján beazonosítani az életben betöltött bármely szerepük alapján. Ez a tény erősíti a jelek tünetcsoportjáról mondottakat, valamint azt az elképzelést is, miszerint a társadalmi tájképben a különböző identitások reflexióját láthatjuk. E háttér ismeretében megérthetjük, hogy lappnak lenni komoly korlátozást és megőrzést jelent olyan fokig, hogy a part menti lappok, amennyire csak lehet, elkerülik a helyi identitásuk szimbólumaira és jeleire utaló viselkedést.

Afféle nyilvános csetepaték a partvidéki lappok és norvégok között a mindennapi élet részei ezen a vidéken mindenütt, ahol emberek találkoznak, és együtt dolgoznak. Afféle hallgatólagos szerződés jött létre a megosztott identitásról, s mivel közösen elismerték a kapcsolatok gyakorlati tartalmát a közszférában, nem történnek súlyos törvényszegések. (A súlyosság mértéke természetesen helyzet meghatározás tárgyát képezi). A látszólag problémamentes kapcsolattartás a közösségi szférában, vagy az a tény, hogy a kapcsolat egyáltalán fennáll azt jelzi, hogy a közösségi találkozások összesített minősége kölcsönös egyetértést tükröz, és egy idegen szemében úgy tűnik, hogy a két fél megfelelően kommunikál.⁷ Azonban mindegyik fél csak etnikailag zárt szférákban adja elő és vitatja meg a társas érintkezés nyelvi tartalmát az identitás tükrében. A legtöbb energiát a lapp zárt interakciós szféra megfigyelésére fordítottam, hiszen ezt csak a közszférához való viszonyában lehet értelmezni. A kettő közötti határmezsgyén, azaz a közszféra és az etnikailag zárt szféra létesítésének gyakorlatában tűnik ki az identitás szervező jelentősége legvilágosabban.

Úgy gondolom, támadható leegyszerűsítés lenne, ha kihagynánk a norvégok zárt szférájának teljesebb körű vizsgálatát, azaz többé-kevésbé elfogadnánk őket, és csak a lappokra koncentrálnánk. Amint azt a terepmunkám kezdeti szakaszának szocializációs problémáit taglaló részben már említettem, sikerült bekerülnöm ebbe az interakciós szférába, még ha nem is teljes jogú tagként, de legalább úgy mint egy ártalmatlan megfigyelő. A lappok

---

⁶ Csak nagyon kevés felnőtt lapp személy van, aki nem mutatja az 1-2-3 és 6. stigmák jelét: rendszerint mindenkire jellemző mindegyik. Ráadásul a helyi norvégok erősítik a szindrómát, pl. olyan konkrét viselkedési formákra hivatkoznak, amelyek demonstrálják, hogy a lappok titkolódzó, babonások, ostobák, stb.

⁷ Ténylegesen, ha az idő függvényében figyeljük, könnyen megláthatjuk, hogy a közszféra az utolsó generációban új méreteket öltött. Ez, természetesen, annak a hosszú távú irányjelző folyamatnak az indikációja, amit asszimilációnak hívunk.

zárt szférája egybeesik a rokonsági és a szomszédsági kapcsolataikkal, de ezen kívül eső kapcsolatokat is magában foglal az egész szélesebb körzetből olyanokkal, akik lappként ismertek. Ebben a zárt szférában a lapp nyelv az interakciós kód; más nyelv használata negatív szankciókat von maga után, kivéve, ha olyan fiatalokról van szó, akik egyáltalán nem vagy csak kevéssé ismerik a nyelvet. Ha tekintetbe vesszük a lappok részvételét a közszférában, és azt, hogy a szomszédok/ rokonok/ barátok között előszeretettel a megbélyegző kódot (a lapp nyelvet) használják, világosan kitűnik, hogy a napi találkozások alkalmával a szituáció gyors megértése, valamint újra és újra meghatározása alapkövetelmény, mely kifinomult technikát igényel.

Előfordult, hogy a helyi norvégok egyike belépett egy újra meghatározott zárt szférába. Ekkor az emberek azonnal átváltottak a lappról a norvég nyelvre, és a beszélgetésük témáját módosították. A norvégok nemcsak hogy alacsonyabb rendűnek számítják a lapp nyelvet, de általában még illetlennek és kihívónak is ítélik, ha valaki azt használja jelenlétükben. (Minden norvég egynyelvű.) Természetesen rendszeresen előfordul, hogy norvégok hallótávolságon belül vannak egy ilyen zárt szféra előadásán, így állandóan emlékeztetők kapnak arról, hogy miféle emberek között élnek. A norvégok is befogadtak engem a saját zárt szférájukba, hogy „elmélyíthessem” a Lapp szindróma megértését, ahogy ez az ő képzeletükben dominált, és hogy szembeállítsák ezt azzal, amit ők norvég jellemnek neveznek.

Otthon a fjordban a változó kódok és témák technikája nem érzékelhető nagyon kényelmetlennek, a zárt szférában kezdeményezett interakció minden további nélkül folytatható egy későbbi alkalommal. Más körülmények azonban más megoldást követelnek. A társadalmi élet szempontjából meghatározó jelentőségű volt a fjordban közlekedő gőzhajó. Az emberek itt cserélték ki új híreiket és pletykáikat, itt talákoztak ismerősökkel és ismeretlenekkel, norvégokkal és lappokkal vegyesen. Elvárható lenne, hogy az emberek ebben a helyzetben egy vagy akár mindhárom minőségben eszmét cserélnek: (a) mint utasok, a közösségi szféra által meghatározott módon, (b) mint norvégok, zárt szférát alkotva az utasok közösségén belül, és (c) mint lappok, szintén zárt szférát alkotva az utasok közösségén belül. Szinte alig észrevehető módon, mégis megfigyelhető volt egyfajta átmenet (a)-ból (b)-be és viszont (sokatmondó pillantások váltása, kínos hallgatások, vagy szóbeli fordulatok, azaz egyfajta metakommunikáció jelei a nyílt beszédben). Ugyanakkor félreérthetetlenül gyakori jelenség volt az (a)-ból (c)-be való átmenet és viszont. Egy kis hajó fedélzetén lévő tömeg azonban kevés lehetőséget biztosít a megfelelő elrendezésére, hogy a „balesetek” elkerülhetők legyenek. Amikor egy lapp az utas szerepét játssza lapp és norvég utastársakkal egyetemben, hajlamos arra, hogy átváltson a rokon/ barát szerepre annak érdekében, hogy felvegye a kapcsolatot egy fél éve nem látott lapp személlyel. Szeretnék kölcsönösen üdvözölni egymást, és némi információt cserélni, és így elkülönülnek a közszférától. Ilyenformán két-háromfős csoportok néhány perces halk beszélgetést folytathatnak valamely folyosón, vagy szegletben, vagy akár a fedélzeten, ha nincs túl rossz idő. Ha egy norvég vagy egy bizonytalan identitású személy közeledik, a helyzet a következő pillanatban finoman átértékelődik közszférává, még mielőtt az alkalmatlankodó hallótávolságon belül érne.

A partvidéki gőzös fedélzetén lezajló interakció dinamikája a néhány kritikus pont illusztrációjaként szolgálhat. Egy átlagos, nyilvános szituáció megfelelő alkalmat kínál a norvégoknak arra, hogy megvalósítsák szándékaikat, s a norvég identitás ápolására sem kell

---

⁸ Egyikőjük például így beszélt a házépítésről: „Meggondoltam magam, s nem fogadtam el azokat a szabványos háztervrajzokat. Sokkal több pénzembe került, de meg akartam nekik mutatni, milyen egy igazi ház, és hogy van berendezve”. Ő volt az egyetlen, aki a teljes háza alatt beton pincét alakított ki. A házat egy magaslatra építette, és az alsó részét erőteljes rózsaszínűre festette. „Természetesen – mondta - az embereknek itt most jó házaik vannak (nem is hinné, hogyan éltek a háború előtt), de ne feledje, hogy a hatóság erőltette rájuk ezeket a házakat; ha visszajön ide pár év múlva, meg fogja látni, hogy tartják őket rendben!”

különösebben törekednie. Egy lappot ugyanakkor kínosan érinthet, ha figyelmen kívül hagyja lapp útitársait, hiszen amennyiben következetesen mindig a közszféra kritériumai szerint cselekszik, akkor az ő rokoni/ szomszédi/ baráti kapcsolatai szenvednek csorbát; és ha figyelmen kívül hagyja a közösségi szféra közeledését a rokoni/ szomszédi/ baráti kapcsolatok kedvéért, akkor amolyan titkolódzó lappnak fogják tartani még akkor is, ha ügyesen figyel arra, hogy ne legyenek norvégok hallótávolságon belül.

A norvégok és a lappok e különbözőféle viselkedésmódjából logikusan levonhatunk néhány kulcsfontosságú megállapítást, melyek egybevágóan empirikus megfigyeléseimmel. Az utasok teljes tábora soha nem válik szét két, valamennyire is állandó csoportra identitási alapon, és sohasem figyelhető meg a közszférához illetve a lapp zárt szférához való tartozás jegyeinek egyidejű megjelenése.

Ha lapp és norvég identitású emberek jönnek össze valahol valamilyen célból, akkor a váltás a norvég nyelvű közszférából a zárt típusú, lapp nyelvű szférába mindig megtörténik, amennyiben a hallótávolság ellenőrizhető. Jó néhányszor megfigyelhettem egy munkavégzési jelenetet, amikor egy hajó szárított halért jött a fjordba. Öt-hat helybeli segítette a munkában a háromfős norvég személyzetnek, akiknek a fő feladata a rakomány elrendezése volt a hajón. A rakpart mellett hosszában állt a hajó, vele párhuzamosan a rakparton pedig egy viszonylag nagy épület, ahol a szárított halat raktározták. A rakparton egymás között és a rakpart szélén a hajószemélyzettel való kapcsolatukban a helybeliek a norvég nyelvet használták, a raktáráépületen belül pedig lappot. Mindig váltottak, valahányszor átlépték az ajtót.

Láttuk, hogy a lappság társadalmi megbélyegzettsége miképpen viszonyul a közszférában való megnyilvánulásokhoz, és a saját, etnikailag homogén, zárt szférából való feltétel nélküli átfolyáshoz. Meg kell említenem még egy harmadik, viszonylag ritka variációt is, egy olyan helyzetet, amikor az egyik fél olyan mértékig megsértődött, hogy haragjában felad minden szerepjátszást, s ezáltal egyfajta interetnikus vita alakul ki. Ilyen vitákban szabályszerűen a norvégoké az utolsó szó, a lappok pedig a vesztesek. Engedjék meg, hogy egy pár incidenst áttekintsek, melyek ezt példázzák. Egy helybeli férfi, nyolc testvér egyike, tanárnak tanult. Pár évig jó pozícióban volt Kelet-Finnmarkban, amely körzetet úgy ismerik Nyugat-Finnmarkban, mint ahol a lappok vannak többségben. Amikor meghirdettek egy állást abban a fjordban, amelyből származott, megpályázta az állást. Ez bizony kihívást jelentett a norvég többségű iskolabizottságnak, mely ellenezte egy lapp tanár alkalmazását a lapp közösségben. Az volt a véleményük, hogy az előző norvég tanár sikeresen végezte a fjord norvégosításának munkáját, és félték tőle, hogy az új tanár visszafordíthatja ezt a folyamatot. Egy iskolabizottsági tag állítólag nyilvános helyen úgy nyilatkozott, hogy „jobb, ha ott marad a lappjainál, ő tényleg az ottani feltételekhez való...” Végül nem kapta meg az állást.

A lappok soha nem kérdőjelezték meg nyilvánosan a norvégok hatalmának jogosságát, mellyel megszabják a viselkedési normát, például olyan kiemelkedő intézményben is, mint az iskolabizottság, vagy olyan nyilvános helyen, mint a partvidéki gőzös. De nem minden norvég bír egyforma hatalommal, hogy meghatározza a helyzeteket, és szabályokat állítson fel. Egy ember, aki beházasodott a fjord közösségbe, jó példázta ezt a helyzetet. Ő nagy arroganciával hangsúlyozta norvégságát, és a szomszédos lappokról terjesztett pletykákkal foglalta el magát. Ez a viselkedésmód a fjord lakosainak többségét irritálta, és ha véletlenül egyedül volt a többségben lévő helyi lappok között, az ő helyzet meghatározását és szerepjátszását biztos, hogy semmisnek vették. Egyik nap egynéhány lapp társaságában elindult, hogy egy kis hidat építsen egy patakon. Mint általában, ő tartotta magát az egyetlen szakembernek a csapatban, a többiek azonban ezzel szembeszálltak, és komoly vita kerekedett. Amikor a kenyértörés nyilvánvalóvá vált, a lappok átváltottak lapp nyelvre, és folytatták a munkát saját tervük szerint. A norvég magából kikelve és öklét rázva fenyegette a többieket, de azok frontja töretlen maradt. Néhány óra múlva elege lett, elhagyta a helyszínt, és nagy fennhangon az ismert észak-norvég lakonizmus igazát bizonygatta, miszerint „nagy a különbség az emberek

és a lappok között (*Det er forskjell på folk og finn*). Ez az incidens példázza azt a ritka helyzetet, amikor a lappok „etnikai szolidaritása” nyilvánossá válik.

Bár ritkán fordulnak elő, de az ilyen incidensek határozott és hosszantartó hatást fejtenek ki a közösségekben. Emlékeznek rájuk, emlegetik, idézik őket etnikailag homogén, zárt szférákban, és a norvégokat arra kényszerítik, hogy féltékenyen keressenek minden lapp önteltségre mutató jelet, míg a lappokat minden egyes incidens arra emlékezteti, hogy legyenek óvatosabbak a közösségi szférában játszott szerepükkel. Ezért törekednek a lappok a közösségi szférában játszott általános szerepe, mert ezzel elkerülhetik a provokációkat. A lapp ember leggyakrabban a passzív partner szerepét játssza, vagy megadja a norvégok extravagáns szereplésének támogatását azzal, hogy szolgálatkészek és odaadónak mutatkozik. Ha előre érzi, hogy konfrontációra kerülhet sor, melynek középpontjában az ő identitása lehet, hajlamos a visszahúzóásra, személyek kerülésére, sőt, munkahely-változtatásra is.⁹

A közsféra interakcióinak a folyamatossága jelzi azt, hogy a kapcsolatok a megosztott identitásról vallott közös és valódi egyetértésen alapulnának. Ez könnyen megtéveszthet minket, de észre kell vennünk, hogy a közsféra örökölt minősége az, amely nem ad lehetőséget a lappoknak arra, hogy lapp identitásukból fakadó viselkedést mutassanak anélkül, hogy társadalmi presztízsveszteség érné őket. Ezt a viselkedésformát csak a zárt szférákban mutatják, ott, ahol a nyilvános kapcsolatok társadalmi veszélyei és vereségei alapos felülvizsgálaton esnek át, ahol ezek némelyike kibővül, kiigazítást kap, és - legalábbis ideiglenesen - kevésbé súlyossá formálják, megosztva balszerencséjüket más lappokkal. Több órát szentelnek az egymással való beszélgetésre. Például amikor egy felnőtt férfi hazaérkezett egy 2-3 hónapos, a közösségen kívül végzett munkájából, behuppant a karosszéke a konyhába, és kibuggyant belőle, hogy „De jó végre megint itthon lennem, és lappul beszélnem, és nem kell örökké arra vigyáznom, hogy hogy fejezem ki magam norvégul”. Egy másik lapp a főnökére panaszkodott (ez is olyasvalami, amit szemtől szembe sohasem tehetne meg), aki a legrosszabb munkát adta neki, és célzásokat tett rá, hogy ő lapp, miután úgy találta, hogy a munka nincs rendesen elvégezve. Mások régi történetekkel válaszoltak, és a társalgás így folyt tovább és tovább.

Láthattuk, hogy hogyan identifikálják egymást az emberek a nyilvános szférában, intézményes körülmények között, és hogy a lappok miképpen juttatják időről időre kifejezésre identitásukat ezeken az intézményeken kívül. Azt is láttuk, mennyire indirekt szankciókról van itt szó, amelyek a jövőbeni szerepjátszás dilemmájának megelőzésére irányulnak, nem pedig direkt szankciókról, amelyek korlátoznák a lappok nyilvános szituációkban játszott konvencionális szerepét, melyek inkább új formában való megjelenését segítenék elő. Mindez szembeállítható Finnmark belső területein tapasztalható, a két etnikai kategória között világosan kivehető társadalmi konfrontációval (vö. a kliensek mobilizálása a vállalkozók esetében, vagy a pluralizmus programadó idealizálása, amely a nativista lapp mozgalom alapja). Ott a lapp identitás nemcsak, hogy meghatározó szereppel bír a nyilvános, interetnikus, közösségi viselkedés mindennapi rutinjában, hanem kívánatos és meghatározó lett a formálisabb társadalmi szektorokban is, tehát jelen van a járási elnökségekben, bizottságokban és a felsőbb közigazgatási egységekben is. Ezen kívül szerepet kap a tömegtájékoztatásban és az önkéntes egyesületekben, valamint kifejezésre jut a lapp nemzeti jelképek növekvő kultuszában mint a nyelv, a népdalok, a viselet és a kultúrtörténet.

A belső területek ezen általános képével összehasonlítva a part menti területek lapp identitása igen korlátozott szervezőerővel bír. Csak a zárt szférákban jut meghatározó szerephez, melyek a korlátozott tér és idő védelmező kényszere alatt jönnek létre. A lappok

---

⁹ A norvégok azonban megfontoltan viselkednek a nyílt szférában. Nem egyszer megjegyezték: „Igen, ez egy lapp, de ez rendes”. Egyszer egy tanár így beszélt: „Tudom, hogy sok tanítványom lapp, de természetes taktikám, hogy ezt nem veszem észre”.

együttműködő aktivitása a belső területeken közügy, mely maximálisan lehetőséget teremt a lapp értékek kihasználására és védelmük biztosítására; azonban a partvidéken, a zárt szférák létrehozása érdekében végzett idő- és térmanipulációk, valamint mindazon események, amelyek ezekben a zárt szférákban végbemennek, inkább rejtegető, esetleg fenntartó eszköze egy olyanfajta fogyatékoságnak vagy megbélyegzettségnek, melyből nincs kiút.

Dolgozatomban az *interakciók szférája* kifejezést használtam arra, hogy kifejezzem a „közélet” és a „rejtett lapp élet” közti különbséget. E kifejezés alternatívájaként használhatjuk a *hálózat (network)* kifejezést, amennyiben a hálózatot mint kapcsolatok mezejét határozzuk meg, amelyben csereképes értékek áramlanak, másképp mondva viselkedési minták széles értelemben vett csereje zajlik. A hálózatok tehát a lakossági csereértékek helyi elosztásának következményeképpen jelennek meg.

Az ilyen értelemben vett csereértékek részei a társadalmi tájképnek (eredet, rokonság, fizikai jelleg, stb.), és nyomon követhetők az emberek viselkedésmódjában (nyelvtudás, szerepvállalás, stb.). A lappok csereértékeire hatással lehet még a zárt szférákból való kiszivárgások, valamint az alkalomszerű etnikumközi viták. A lapp hálózat létezését az is szükségessé teszi, hogy vannak olyan csereértékek, amelyeket csak bizonyos személyeknek, azaz csak azonos identitással rendelkezőknek lehet továbbítani, míg a nyilvános hálózat olyan kapcsolati tartalmakra utal, ahol a csereviszony túlmutat az etnikai identitáson, magába foglalva mind a norvégoknak, mind a lappoknak egy részét.

Mindkét fél úgy próbál viselkedni, mintha „nem számítana” az, hogy ki milyen nemzetiségű, holott azon paradox helyzettel állunk szemben, hogy éppen az etnikai státusz az, amely korlátozza a közösségi hálózati kapcsolatokat, noha azoknak egyúttal alapjául is szolgál. Ebben a hálózatban a különböző identitású emberek konvencionális és szűken értelmezett kettős szerepben, vagy csoportszerepben érintkeznek, és felállíthatnak bizonyos kölcsönös „egyezségeket” gyakorlati és közvetlen célok elérése érdekében. Például nagyon valószínűtlen, hogy egy norvég kereskedő akadályozná a vásárló-kereskedő kapcsolatot amiatt, mert tudja, hogy a vásárlója honnan való; vagy mert észreveszi nyelvtani hibáit, amikor az érdeklődik egy árucikk iránt. Egész más a helyzet olyan típusú kapcsolatok esetén, amikor a résztvevők „teljes személyiségükkel” vannak jelen. Mindent összevéve ilyen intim kapcsolatok csak azonos identitású személyek között elfogadottak. Egy helyi körzeten belül egy lapp is létrehozhat ilyen kapcsolatot egy norvéggal. Akik jól beszélnek a norvég nyelvet, és külső megjelenésük is norvégos, azoknak jó esélyük van erre, különösen, ha hajlandók megszakítani intim lapp kapcsolataikat. Ez azt mutatja, hogy az ilyen kapcsolatokban az etnikai idiómák jelentősége megnő a csereértékek között. Hogy folytassam a fenti példát: a kereskedő lánya valószínűleg nem menne feleségül a megbélyegzett lapp közösség valamely tagjához, aki ráadásul lapp arcvonásokkal bír, és nyilván nyelvtani hibákat is vét.

Olyan terminusokban, mint „körzet” és „társadalmi tájkép” magától értetődően benne foglaltatik, hogy a csereértékek részben a helyi tudás és értékrend függvényei, és ezért csak helyi érvennyel bírnak. Így a kitörés lehetősége az elköltözéssel javítható.¹⁰ Ha egy személynek sok csereértéke van, és egy norvég településen akar letelepedni, a saját eredeti körzetén kívül bizonyára nagyobb lehetősége vannak arra, hogy bizalmas és sokrétű kapcsolatot hozzon létre és tápláljon norvégokkal. Az eddig bemutatott tapasztalataim egyúttal történelmi értékű bizonyítékai is annak, hogy e jelenkori események hosszú távon az asszimiláció (norvégosítás) egyenes folyamatát jelenítik meg. Ez a hosszú távú folyamat, amely egész lapp települések homogenizálódása, megbélyegzett voltuk eltörlésének irányában hat, természetesen összetettebb és bonyolultabb probléma, mint individuumok *ex area* norvégosodása. Én magam nem végeztem terepmunkát olyan településen, amit korábban –

¹⁰ Ilyen migráció főleg fiatal, még nem házas emberek esetében fordul elő, de nem olyan mértékű, hogy a település elnéptelenedését idézze elő.

mondjuk száz éve – lappnak tekintettek, ma azonban már norvég; de ilyen településekről van tudomásom. Ezekről a folyamatokról csupán jelen kutatásom alapján tudok nyilatkozni.

Mindaddig, amíg az emberek viselkedése egy kettős kognitív rendszert erősít a helyi norvég lakosság körében, úgy tűnhet, hogy a lapp zárt szférák szükségszerű megoldást jelentenek egy sor dilemmára. Ez a rendszer az identifikáció és a megbélyegzés egyfajta módszerét is kialakítja. A lapp fjord közösség tagjai, a norvégok által meghatározott nyilvános hálózatban való részvétel utáni sóvárgásukban mindent megtesznek, hogy magukat annak teljes jogú, felnőtt tagjaiként mutathassák be. Sok család még olyan drasztikus elhatározásra is jutott, hogy gyermekeit nem engedi lappul tanulni. Előreláthatólag amilyen mértékben tökéletesítik nyelvtudásukat, ugyanolyan mértékben fog csökkenni az etnikai önazonosságukkal összefüggő viselkedésminták kényszerítő hatása, ami viszont a szankciók csökkenéséhez vezet. Hasonlóképpen azt is feltételezhetjük, hogy csökkenni fog a lapp hálózat fenntartásának szükségessége, mint az elsődleges intim kapcsolatok szférája, ahol társadalmi költségeket meg lehet osztani.

Ez a fajta viselkedésmód azonban nem csak mostanság jellemző erre, az önazonosítás helyi jellemzőinek hatását tükröző körzetre vagy közösségre. Számos dolog befolyásolja még, például a lappság nyilvános kiállításának sokrétűsége a járás belső területein. Mivel a lappok fizikai, leszármazási képe összekapcsolódik bizonyos viselkedésmóddal, azt gondolhatnánk, hogy az általunk tárgyalt településen a lappok megbélyegzése valamilyen csökevényes formában még akkor is érvényesül majd, amikor már teljesen elhagyták a lapp nyelvet, elismerve ezzel a belső területek virágzó lapp kulturális életét.

Ami dolgozatomban e hosszantartó folyamatról elhangzott, az csupán puhatolódzás, és megvannak a nyilvánvaló korlátjai. De az etnikai megosztottság hosszú távon való fennmaradásán bizony akkor is el kell gondolkodnunk. Ez valami olyasmi, ami általában nem szembeötlő a terep megfigyelés mindennapos helyzeteiben. Pontosan ilyen fajta anyagokra alapozva az volt a legfőbb célom, hogy olyan etnikumközi kapcsolatokat vizsgáljak, ahol direkt etnikai alapon nem kerül sor hivatalosan interetnikus kapcsolatok szervezésére a lakosság körében, de amelyeket mindazonáltal ők maguk kialakítanak. Bizonyos értelemben az árnyjátékhoz hasonlít: a színészekre érvényes viselkedési formák csak akkor válnak érthetővé, ha feltárjuk és rendszerezük a helyi értékeket és a szankciókat. A viselkedési formák lehetnek „objektívek”, mint például a nyelv, vagy lehetnek az etnikai viselkedés – mint szerepvállalás – általános jellemének következtetései. A különböző identitások szervezeti potenciája világosan megnyilvánul a mindennapi élet szféráiban.

Szem előtt kell tartanunk, hogy az általános lokális ökológiai és társadalmi jelleg az, ami biztosítja azt a jelentős háttérrel, melyben a lapp-norvég etnikai dichotómia értelmezhető. Az etnikai identitás szervezeti potenciáját a helyi körülmények határozzák meg. Így a Falkenberg (1964) által leírt lokális kontextus egészen más modellt generál a rénszarvastartó lappok és a marginális norvég farmerek közötti interetnikus kapcsolatokban.

Fordította: Jacsev Nikolai.